

РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ТРАДИЦІЇ РІДНОГО КРАЮ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

TRADITIONS OF THE NATIVE COUNTRY AS A MEANS OF NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION OF SENIOR PRESCHOOL STUDENTS

У статті розглянуто особливості національно-патріотичного виховання старших дошкільників засобом традицій рідного краю. Встановлено, що важливим завданням національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти є прищеплення вихованцям любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також свідомого ставлення до себе, оточення та рідного краю. Національно-патріотичне виховання у концепті зазначеної проблеми розглядається як історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна й матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. Доведено, що одним із найпопулярніших засобів виховання патріотичних почуттів підростаючого покоління є традиції рідного краю, які є енциклопедією життя народу, культурною спадщиною наших предків. Наголошено, що до ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать: екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць; розповіді вихователя; бесіди з цікавими людьми; узагальнюючі бесіди; розгляд ілюстративних матеріалів; читання та інсценування творів художньої літератури; спільні з родинами виховні заходи; свята та розваги. У статті чітко окреслено педагогічні умови задля ефективного використання педагогічного потенціалу традицій рідного краю як засобу національно-патріотичного виховання старших дошкільників як-от: організація комунікативно-виховного середовища закладу дошкільної освіти на засадах гуманістичної взаємодії суб'єктів освітньої діяльності; стимулювання потреби у різних видах діяльності з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку; впровадження інтегрованого підходу до ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з традиціями рідного краю. З'ясовано, що залучення старших дошкільників до традицій рідного краю допомагає дітям пізнати глибинність взаємозв'язків кожного з них зі своєю нацією та українською державою, повернутися до цінностей предків через пізнання власної історико-культурної спадщини.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, старші дошкільники, традиції, рідний край, особистість, патріотизм.

The article examines the peculiarities of national-patriotic education of older preschoolers using the traditions of the native region. It has been established that an important task of national-patriotic education in preschool education institutions is to instill in pupils love for Ukraine, a respectful attitude towards the family, respect for national traditions and customs, the state and native language, national values of the Ukrainian people, as well as a conscious attitude towards oneself, the environment and native land. National-patriotic education in the concept of the mentioned problem is considered as a set of ideals, views, beliefs, traditions, customs and other forms of social practice, historically conditioned and created by the people themselves, aimed at organizing the life of younger generations, in the process of which the spiritual and material culture of the nation is assimilated, formed national consciousness and the spiritual unity of generations is achieved. It has been proven that one of the most powerful means of raising patriotic feelings of the younger generation is the traditions of the native land, which are an encyclopedia of the people's life, the cultural heritage of our ancestors. It was emphasized that effective methods and forms of organizing patriotic education include: excursions through the streets of the native city, to historical monuments, places of interest; teacher's stories; conversations with interesting people; summarizing conversations; consideration of illustrative materials; reading and staging works of fiction; joint educational activities with families; holidays and entertainment. The article clearly outlines the pedagogical conditions for the effective use of the pedagogical potential of the traditions of the native region as a means of national-patriotic education of older preschoolers, such as: organization of the communicative and educational environment of the preschool education institution on the basis of humanistic interaction of subjects of educational activity; stimulating the need for various types of activities, taking into account the age and individual characteristics of preschool children; implementation of an integrated approach to familiarizing older preschool children with the traditions of their native region. It has been found that the involvement of older preschoolers in the traditions of their native land helps children to learn the depth of the relationships of each of them with their nation and the Ukrainian state, to return to the values of their ancestors through the knowledge of their own historical and cultural heritage.

Key words: national-patriotic upbringing, older preschoolers, traditions, native land, personality, patriotism.

УДК 373.2.017: 172.15]: 821
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.34>

Сфименко Л.М.,
докт. філос.,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави особливого значення набувають питання національно-патріотичного

виховання особистості. Патріотичне виховання належить до пріоритетних аспектів національної системи виховання і передбачає формування

патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність відстоювати державні інтереси Батьківщини. Це засвідчує низка нормативно-правових документів, як-от: Конституція України, Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді», «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року», Указ президента «Про стратегію національно-патріотичного виховання», в яких чітко окреслено мету, завдання, стратегічні напрями та шляхи реформування освітніх інституцій відповідно до сучасних тенденцій економічного і духовного розвитку країни.

Проблема гостро перебуває в центрі уваги людства, особливо у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, оскільки у результаті агресивних дій нівелюються такі цінності, як-от: незалежність, гідність, рівність, справедливість, чесність, толерантність та культурне різноманіття, соціальна відповідальність, патріотизм тощо.

Надзвичайно важливим є впровадження національно-патріотичного виховання в заклад дошкільної освіти, оскільки дошкільний вік є найбільш сприятливим віковим періодом для виховання громадянської культури, формування патріотичних поглядів та почуттів дитини, морально-етичних принципів, утвердження національної ідентичності. Саме в цей період закладаються і формуються основи багатьох психічних якостей особистості, її ціннісні орієнтації, самооцінка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз історико-педагогічної літератури доводить, що питання національно-патріотичного виховання були предметом наукових розвідок вітчизняних філософів та громадських діячів: Г. Ващенко, М. Драгоманова, М. Костомарова, І. Огієнка, О. Потебні, Г. Сковороди, Л. Українки, І. Франка, Т. Шевченка, П. Юркевича та ін.

Новітні тенденції сучасного національно-патріотичного виховання висвітлено в працях А. Богуш, І. Беха, В. Борисова, С. Волошин, П. Гнатенко, В. Горак, І. Зязюна, В. Карлової, М. Качур, В. Кременя, Н. Лисенко, Т. Поніманської, С. Савченко, А. Солонської, М. Фіцули, Г. Шевченко та ін.

Проблемі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку присвячені праці Л. Косинської (виховання у дошкільників любові до рідного міста); С. Тесленко (національно-патріотичне виховання старших дошкільників); Н. Борисової, І. Логвіненко, Л. Савченко, О. Тарасової, О. Христин, Л. Швайки (патріотичне виховання в закладі дошкільної освіти); В. Майбороди (патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами мистецтва) та ін.

У процесі аналізу науково-педагогічної літератури встановлено, що важливим завданням національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти є прищеплення вихованцям любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також свідомого ставлення до себе, оточення та рідного краю. Одним із найпотужніших засобів виховання патріотичних почуттів підростаючого покоління є традиції рідного краю, які є енциклопедією життя народу, культурною спадщиною наших предків.

Мета статті – розкрити та обґрунтувати вагомість педагогічного потенціалу традицій рідного краю як засобу національно-патріотичного виховання старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Пріоритетна роль в умовах розбудови української держави належить національно-патріотичному вихованню. Про це свідчать державні документи: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), Указ Президента «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя» (2002), «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» (2015), «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» (2018), Указ президента «Про стратегію національно-патріотичного виховання» (2019).

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [3, с. 9].

В Указі президента «Про стратегію національно-патріотичного виховання» зазначено, що в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції, законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено

ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей [7].

Аналіз чинної «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» свідчить, що серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України [6].

Відповідно до «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року» метою національно-патріотичного виховання визначено «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності» [7].

У дослідженнях Т. Поніманської зазначено, що «без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, людина не може бути громадянином. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства» [4].

Варто зауважити, що сучасними науковцями І. Бехом, К. Чорною розроблено Програму українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, у змісті якої окреслено основні тенденції патріотичного виховання, а патріотизм трактовано як суспільну та індивідуальну цінність, важливий компонент структури особистості. У цьому документі зазначено, що патріотизм є «нагальною потребою держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними в недалекому майбутньому забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, а в разі військової загрози – змогли відстояти її незалежність та суверенітет» [1].

Уважаємо, що національно-патріотичне виховання є актуальною проблемою сучасного

соціокультурного розвитку держави, метою якого є забезпечення духовного, політичного та економічного відродження країни. Ретроспективний аналіз сутності національно-патріотичного виховання свідчить, що це цілісний системний процес виховання почуттів, спрямованих на усвідомлення особистості себе частиною української нації та свідомого ставлення до своєї держави, культурних надбань Батьківщини, національних символів та традицій, рідної мови, потреби оберігати честь та гідність України.

Зіставний аналіз наукових джерел (І. Бех, А. Вознюк, Т. Поніманська, В. Поплужний) свідчить, що дошкільний період – найбільший сприятливий для формування громадянських рис особистості. Саме в закладі дошкільної освіти відбувається початковий етап соціалізації особистості. У зв'язку з цим перед педагогами постає завдання: формувати первинні прояви майбутнього громадянина, забезпечити природне входження дитини в природний світ, традиції українського народу, взаємозв'язок загального і національного [4].

Аналіз освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти в Україні орієнтує на формування у дітей старшого дошкільного віку моральних норм, комплексу уявлень дитини про держави, народи, нації, розуміння себе громадянином. Дитина повинна вміти вільно володіти такими поняттями, як назва держави, вміти розповісти про державні символи, шанувати традиції рідного краю [3].

Підкреслимо, що національно-патріотичне виховання старших дошкільників потрібно здійснювати як у повсякденному житті, так і на спеціально організованих заняттях. До ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать: екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць; розповіді вихователя; бесіди з цікавими людьми; узагальнюючі бесіди; розгляд ілюстративних матеріалів; читання та інсценування творів художньої літератури; спільні з родинами виховні заходи; свята та розваги тощо [2].

На заняттях з національно-патріотичного виховання широко використовуються технічні засоби навчання (відеофільми, прослуховування аудіозаписів, перегляд слайдів), пізнавальні задачі, ребуси, головоломки, включення дітей в активну пізнавальну чи рухову діяльність.

Освітня робота з національно-патріотичного виховання старших дошкільників має бути спрямована на формування ціннісного ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації, а також на національну свідомість і гідність. Важливим у національно-патріотичному вихованні є правильне врахування вікових особливостей дошкільників. Старший дошкільний вік – найсприятливіший для закладання фундаментальних світоглядних понять, моральних цінностей, переконань у свідомості дитини.

Крім того, слід зазначити, що успішне формування в дітей основ патріотичних почуттів багато в чому залежить від педагогічної майстерності вихователя, його вміння творчо добирати пізнавальний матеріал, комплексно застосовувати в роботі різні методи, забезпечити необхідний взаємозв'язок різноманітних засобів.

Актуальність національно-патріотичного виховання засобами заснованими на українських народних традиціях в умовах української держави визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу та загальнолюдських цінностей, суперечливими процесами включення особистості в соціальне життя, необхідністю забезпечення єдності, наступності та послідовності виховних впливів інтегрованих навчально-методичних комплексів (форм та методів), постійного коригування виховного процесу.

У старшому дошкільному віці дітей знайомлять із національними й державними символами України (гербом, прапором, гімном). Кожному з цих символів слід присвятити одне-два заняття. У доступній формі вихователь розповідає їх історію, знайомить з їх призначенням, ритуальними діями.

У процесі зіставного аналізу наукової літератури встановлено, що до українських народних традицій відносять засоби народної культури такі, як -от: народні свята та обряди, національні звичаї, традиційні народні ігри та іграшки, фольклор, предмети домашнього вжитку та національний одяг, національні символи й атрибути, народне мистецтво, ремесла і промисли. Залучення старших дошкільників до українських народних традицій допомагає дітям пізнати глибинність взаємозв'язків кожного з них з українською нацією та державою, повернутися до цінностей предків через пізнання власної історико-культурної спадщини.

Нами було експериментально перевірено впровадження в освітній процес традицій рідного краю як засобу національно-патріотичного виховання старших дошкільників.

Реалізація методики національно-патріотичного виховання здійснювалась поетапно: перший, організаційний, етап передбачав вирішення наступних завдань: вивчення й аналіз планів і програм з проблеми дослідження, перспективне планування та розробка виховних заходів із уведенням до них уявлень про національно-патріотичне виховання на засадах традицій українського народу; спостереження за дітьми з метою визначення інтересів щодо виховання національно-патріотичної свідомості засобами традицій рідного краю; метою другого, пізнавального, етапу визначено: посилення інтересу та ціннісного ставлення до традицій рідного краю. З метою мотивації старших дошкільників до оволодіння необхідними знаннями національно-патріотичної спрямованості

засобами традицій рідного краю були впроваджені такі інтегровані форми та методи освітньої діяльності як-от: евристична (сократівська) бесіда, виховні заходи до українських свят («Український віночок», «Святий Миколай вже іде до нас»), вікторини, конкурси тощо, на третьому, репродуктивному, етапі робота спрямовувалась на надання вихованцям змоги практично застосувати набуті на попередніх етапах знання, навички та вміння під час творчої роботи, а саме спільного проєкту з батьками «Чим може пишатися українець?».

За результатами дослідження зроблено висновки про ефективність використаних форм і методів національно-патріотичного виховання старших дошкільників засобами традицій рідного краю. Доведено, що у дітей значно збільшився інтерес до традицій. Діти експериментальної групи стали більш активними, ініціативними, рівень національної свідомості значно підвищився.

Висновки. Проаналізувавши отримані результати дослідження можна зробити висновок про те, що поетапне впровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти систематичних занять з національно-патріотичного виховання, побудованих на змісті традицій рідного краю створюватиме необхідний освітньо-виховний простір щодо вирішення поставлених завдань.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання порушеної проблеми. Подальшого наукового обґрунтування потребують питання вивчення впливу традицій рідного краю на інші види освітньої роботи з дошкільниками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 26–37.
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. Київ : Видавничий дім «Слово», 2008. 480 с.
3. Лісовець О.В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.
4. Панченко Л.Ф. Виховання дітей дошкільного віку у дусі патріотизму. *Актуальні проблеми розвитку світової науки*. Київ : Центр наукових публікацій, 2015. С. 118–120.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2004. 456 с.
6. Про схвалення Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. URL : <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylu-novu-kontseptsiyu-patriotichnogo-vyhovannya/>
7. Указ президента «Про стратегію національно-патріотичного виховання». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>